

Η θεώρηση του ανθρώπου ως εικόνας θεού ή Η ευχαριστιακή θεώρηση της παιδείας

Σεβασμιώτατε, σεβαστοὶ πατέρες,
Κύριοι επίσημοι προσκεκλημένοι
αγαπητοὶ συνάδελφοι, αγαπητοὶ μαθητές, αγαπητοὶ φίλοι,

Γιορτὴ της Παιδείας σήμερα, που η Εκκλησία τιμᾷ τρεις κορυφαίους πατέρες και δασκάλους της ελληνικής και χριστιανικής παιδείας, τους τρεις Ιεράρχες. Η σύνδεση αὐτὴ ἔγινε γιατί οἱ Ἕλληνες Πατέρες και ἰδιαίτερα οἱ τρεις Ιεράρχες, κατόρθωσαν να φθάσουν σε μια εκπληκτικὴ μεταμόρφωση πολλῶν στοιχείων του αρχαίου ελληνοτισμοῦ, σε μια εναρμόνισή τους με τη χριστιανικὴ πίστη και μ' αὐτὴ την ἔννοια να δημιουργήσουν μια νέα ιστορικὴ πραγματικότητα, που συνήθως την ονομάζουμε ελληνοχριστιανικὴ.

Αὐτὸ εἶναι το παράδειγμα των Πατέρων, ο τρόπος του Χριστοῦ, ἡ πρόσληψη του κόσμου, του πολιτισμοῦ της κάθε εποχῆς και ἡ μεταμόρφωσή του μέσα στη εκκλησία για τη σωτηρία του. Εξ ἄλλου ὅτι μένει ἀπρόσληπτο δεν μπορεῖ και να σωθεῖ. Ο λόγος της εκκλησίας και σήμερα σαν λόγος σωτηρίας προϋποθέτει τη συνάντηση και την πρόσληψη του σημερινοῦ πολιτισμοῦ.

Τὰ προβλήματα ποὺ μαστίζουν τὸν ελληνικὸ λαὸ στις μέρες μας εἶναι πολλὰ και ἐξαιρετικὰ σοβαρά. Διανύουμε ἴσως μία ἀπὸ τὶς δυσκολότερες περιόδους της ιστορίας μας. Εἶναι ὅμως γεγονός πως ἡ Παιδεία εἶναι ἀπὸ τα μεγαλύτερα προβλήματα και του λαοῦ μας, ἀλλὰ ὅπως μας το δείχνει ἡ εικόνα του κόσμου, και ὅλης της ἀνθρωπότητας.

Εδὼ και χρόνια, στη Δύση νωρίτερα σε μας κάπως ἀργότερα, ἡ παιδεία ἔχει ἐκπέσει σε ἐκπαίδευση, της ἔχει ἐπιβληθεῖ μονοδιάστατα, σχεδόν ολοκληρωτικὰ σαν στόχος αὐτὸ που ἐπιβάλλει ο τεχνικὸς πολιτισμὸς. Το κεντρικὸ πρόβλημα της ἐκπαίδευσης σήμερα εἶναι, ὅτι ὄχι μόνο ο στόχος και ἡ κατεύθυνση, ἀλλὰ και ἡ δομὴ της ὅλη εἶναι ἀναπτυξιακὴ, ωφελιμιστικὴ, χρησιμοθηρικὴ. Εἶναι δομημένη ἔτσι ὥστε να υπηρετεῖ την ἀνάπτυξη και την ευημερία των ἀτόμων της κοινωνίας. Αὐτὸς εἶναι ο καρκίνος που τρώει τα σωθικά της, ο ἴος που δηλητηριάζει και ἐξουδετερώνει ὅλες τις προσπάθειες για βελτίωσή της, ο θεὸς στον οποίο προσφέρει θυσία ὅτι καλύτερο ἔχουν οἱ νέοι. Εἶναι υποδουλωμένη στην πιο βαριὰ δουλειὰ, την κατέχει ο δαίμονας του συμφέροντος. Αὐτὸς ο δαιμονισμὸς ἐξηγεῖ και τον ἐγγενή παραλογισμὸ της, ὅπως και το ἀγχος και το βασανισμὸ των παιδιῶν. Το κακό στην παιδεία δεν οφείλεται στις μεθόδους και τις δομές, ἐξάλλου στο δυτικὸ κόσμο και μέθοδοι και δομές σύγχρονες υπάρχουν, ἀλλὰ το πρόβλημα παραμένει. Παραμένει και εἶναι δυσεπίλυτο, γιατί το πρόβλημα της παιδείας εἶναι ἡ ἀπελευθέρωσή της ἀπὸ το δαίμονα της ἰδιοτέλειας και του ωφελιμισμοῦ, ἡ ἀναζήτηση της ευχαριστιακῆς της θεώρησης, ἡ οποία βρίσκεται στον ἀντίποδα του καταναλωτικοῦ μας πολιτισμοῦ.

Για ὅλα αὐτὰ ὅμως δεν μπορούμε να κάνουμε λόγο αν δεν ἀπαντήσουμε στο ἐρώτημα « τι εἴμαστε, τι ὄν εἶναι ο ἄνθρωπος».

Είναι ο άνθρωπος ένα ον που περιορίζεται αυτάρεσκα στα συστατικά του με κατάληξή του το οριστικό τέλος, το θάνατο ή είναι το ον, που κατά την παλαιοδιαθηκική αφήγηση δημιουργείται από το Θεό, από προϋπάρχουσα ύλη, αλλά ως εικόνα του, εμφυσά σ' αυτό ο Θεός τη δυνατότητα να υπάρχει όπως Αυτός, ως προσωπική ύπαρξη. Να υπάρχει δηλαδή αυθεντικά, χωρίς να περιορίζεται στα συστατικά του, σχετιζόμενος με το εντελώς έτερο, το Θεό αλλά και με τον άλλο άνθρωπο και την κτίση και να έχει τη δυνατότητα να φτάσει στην αιωνιότητα, στην Ανάσταση που θα του χαρίσει ο Θεός.

Αυτός ο τρόπος ύπαρξης του ανθρώπου, ως εικόνας, προσδιορίζει μια τελική υπέρβαση, που είναι συγχρόνως και αφετηριακή, είναι προϋπόθεση και πηγή αλλά και τέλος και σκοπός όλων: Το πέρασμα από τον αυτόνομο άνθρωπο στον άνθρωπο εικόνα του Θεού. Εδώ βέβαια πρέπει να επισημάνουμε ότι μιλάμε για πέρασμα από την αυτονομία, την απολυτοποίηση δηλαδή του ατομικισμού, στην εικόνα και όχι στην ετερονομία, στην εξάρτησή του ανθρώπου δηλαδή από ό,τι έξω από την ύπαρξή του μπορεί να τον εξαρτά, να τον καθορίζει. Η δυτική θεολογία πρώτα και η φιλοσοφία έπειτα δημιούργησαν την πόλωση μεταξύ αυτονομίας και ετερονομίας στο ζήτημα της σχέσης Θεού-κόσμου. Η θέση της ετερονομίας διευκόλυνε πολύ τη δυτική εκκλησία να επιβάλλεται στον κόσμο, και ο κόσμος αναπόφευκτα απάντησε με την αυτονομία και οικοδόμησε τον πολιτισμό του πάνω σ' αυτήν. Αλλά στις μέρες μας φαίνεται ότι οι πιο προωθημένες αναζητήσεις αυτού του ίδιου πολιτισμού, χωρίς θεολογικές ή πνευματικές επιδράσεις κλονίζουν την κυρίαρχη μέχρι σήμερα αντίληψη για αυτονομία ή τουλάχιστον για αυτοδυναμία και αυτοτέλεια των όντων. Στην ψυχολογία γίνεται λόγος για αρχέτυπες καταστάσεις, η αρχή της απροσδιοριστίας δεν απέχει και πολύ από το να είναι μια μορφή φυσικού αποφασισμού. Σήμερα γνωρίζουμε ότι κάθε έννοια που δηλώνει τη φυσική πραγματικότητα, μπορεί εμπειρικά να κατανοηθεί μόνο ως επαγωγικός -εκ των υστέρων- προσδιορισμός σχέσεων που ενεργούνται προηγουμένως, σχέσεις που μπορεί βέβαια να είναι προσιτές μόνο στη μαθηματική σημαντική. Ένα παράδειγμα, υπάρχει το ηλεκτρόνιο, αν όμως θελήσουμε να ορίσουμε τις έννοιες με τις οποίες γίνεται κατανοητή η ύπαρξή του θα πρέπει να καταφύγουμε σε «αποφατικό» ορισμό. Να πούμε ότι το ηλεκτρόνιο γίνεται επιστημονικά αντιληπτό άλλοτε ως σώμα άλλοτε ως κύμα, χωρίς καθεαυτό να είναι ούτε το ένα ούτε το άλλο. Το προσδιορίζουμε ως «σώμα» όταν θέλουμε να δηλώσουμε τόπο και ως «κύμα» όταν θέλουμε να δηλώσουμε ταχύτητα, αλλά ούτε ο τόπος ούτε η ταχύτητα υπάρχουν καθεαυτά, συγκροτούνται μόνο από την παρατήρηση, ανάλογα με το είδος της πειραματικής παρέμβασης. Η παρατήρηση διαμορφώνει το αντικείμενό της, το αντικείμενο υπάρχει ως παρατηρούμενο, είναι σε σχέση με το υποκείμενο παρατηρητή. Η επιστήμη σήμερα αποδεικνύει επιστημονικά ότι έχει όρια, ότι φθάνει σε ένα τοίχο πέρα από τον οποίο δεν μπορεί να ερευνηθεί. Υπάρχει το πέρα από, το επέκεινα. Ο σύγχρονος πολιτισμός όμως με τις πιο εκλεπτυσμένες λειτουργίες του, κυρίως μέσα από την τέχνη, αλλά και τις παραλειπουσες του (όπως τα ναρκωτικά και τους άλλους τρόπους φυγής και διεύρυνσης της συνείδησης) φαίνεται ότι αρχίζει να υποψιάζεται και να αναζητεί το επέκεινα. Σ' αυτό το άνοιγμα του σημερινού πολιτισμού η θεώρηση του ανθρώπου ως εικόνας μπορεί να δώσει σοβαρή προοπτική.

Τι είναι όμως η εικόνα; Πολύ συνοπτικά η εικόνα δεν είναι μια απλή εξωτερική ομοιότητα ή αναλογία προς το αρχέτυπο. Η σχέση εικόνας και αρχετύπου είναι συστατική της εικόνας. Η εικόνα δηλαδή είναι αληθινά ύλη που όμως επίσης αληθινά και πραγματικά εικονίζει το αρχέτυπο. Γι αυτό και ο άνθρωπος είναι εκ κατασκευής θεοειδής, υπάρχει κατά τον τρόπο του Τριαδικού Θεού ως πρόσωπο, ελεύθερα σχετιζόμενο και ευχαριστιακά αναφερόμενο στο έτερο. Και αυτός ο τρόπος της ύπαρξής του είναι η πραγματική, η αυθεντική του λειτουργικότητα. Η θεοείδεια αυτή δεν είναι μια εξωτερική σφραγίδα που σφραγίζει τον άνθρωπο απ' έξω, είναι ο νόμος τον οποίο ο αληθινά φιλάνθρωπος Θεός έγραψε, φύτεψε μέσα στη σύστασή του για να αναδύεται, να αναβλύζει από τον ίδιο τον άνθρωπο. Έτσι ο άνθρωπος όπως κι αν είναι σε όποια ηλικία, περισσότερο ή λιγότερο έξυπνος, υγιής η ασθενής ακόμη και με ασθένειες σωματικές ή πνευματικές που τον κάνουν κυριολεκτικά αγνώριστο, άνοια, αλτσχάϊμερ, δεν παύει να είναι εικόνα του Θεού, θεοειδής, προσωπική ύπαρξη.

Το κλειδί της σύνδεσης του "είναι του Θεού" και "του ανθρώπινου είναι" βρίσκεται στο Χριστό, κατά συνέπεια στην ιστορία της σωτηρίας, έτσι η ιστορία γίνεται καίριος παράγοντας της σχέσης θείου και ανθρώπινου προσώπου. Μακριά λοιπόν από όποιον Πλατωνισμό η ιστορία είναι ο χώρος της πάλης του ανθρώπου με το κοινωνικό κακό αλλά και ο χώρος της προσωπικής του πάλης με τη φθορά και το θάνατο. Ιστορία είναι κάθε δημιουργία του ανθρώπου που επιχειρεί να οικοδομήσει και να στερεώσει μια διαχρονική ταυτότητα μέσα στη ροή του χρόνου. Αυτό γίνεται είτε με την τέχνη και τον πολιτισμό, είτε επιδιώκεται με πολέμους και αγώνες που σκοπό έχουν την επιβολή μιας ομαδικής, εθνικής, ιδεολογικής ή άλλης ταυτότητας. Κι όλα αυτά εξ αιτίας της δίψας του ανθρώπου για αιωνιότητα και υπέρβαση της φθοράς και του θανάτου, πράγματα εγγενή της κτιστότητας. Στα πλαίσια λοιπόν αυτά του κοινωνικού αλλά και οντολογικού χαρακτήρα της ιστορίας της σωτηρίας εν Χριστώ, της υιοθεσίας εν Χριστώ που προσφέρει το βάπτισμα και οδηγεί στη θεία ευχαριστία, μπορούμε να δούμε το σημαντικό ρόλο της εκπαίδευσης ως δημιουργίας του ανθρώπου, και να διερευνήσουμε τον ευχαριστιακό της χαρακτήρα, να δούμε τον τρόπο με τον οποίο θα ελευθερωθεί από τα δεσμά της δουλείας και θα λειτουργήσει και πάλι ως παιδεία.

Η γνώση στη σημερινή εκπαίδευση λειτουργεί κυρίως ως εκμάθηση (συγκέντρωση πληροφοριών, απομνημόνευση και λογική επεξεργασία των πληροφοριών). Οι λειτουργίες αυτές ασφαλώς είναι και αναγκαίες και χρήσιμες, αποτελούν όμως το πρώτο, θα λέγαμε το μηχανιστικό επίπεδο της γνώσης. Αυτές οι λειτουργίες είναι και οι λειτουργίες των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Και όταν μείνουν μόνες νεκρώνουν τη γνώση. Η απομνημόνευση λόγου χάριν είναι μία επί μέρους λειτουργία της μνήμης, γιατί ο άνθρωπος δεν θυμάται μόνο πράγματα που έμαθε, αλλά και που έζησε ή που υπάρχουν μέσα στην ύπαρξή του αφανέρωτα ακόμη ή που δεν έχει συνειδητοποιήσει. Όλες αυτές οι επιμέρους λειτουργίες αποτελούν επιμέρους λειτουργίες της διάνοιας, η οποία όπως μας πληροφορούν οι ανθρωπολογικές επιστήμες εμπεριέχει ακόμη τη φαντασία, την εφευρετικότητα και άλλες λειτουργίες οι οποίες όταν συλλειτουργούν οδηγούν στη σκέψη. Η σκέψη είναι ένα σκαλοπάτι πάνω από την εκμάθηση. Για να αρχίσει δηλαδή η εκπαίδευση να ανυψώνεται σε παιδεία δεν αρκεί να διευρύνεται η

εκμάθηση, χρειάζεται να ασκείται και η σκέψη, πράγμα που θα γίνει με την καλλιέργεια όλων των λειτουργιών της διάνοιας. Κι αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί και μέσα από τα αναλυτικά προγράμματα και τα βιβλία, κυρίως όμως με την αγωγή που προσφέρει ο δάσκαλος. Αλλά και η σκέψη δεν είναι ακόμη γνώση. Πράγμα που μας τοποθετεί μπροστά σε μια νέα υπέρβαση. Η διάνοια αποτελεί επί μέρους λειτουργία του Νου. Ο νους είναι κάτι πολύ ευρύτερο, δεν σκέφτεται τόσο όσο βλέπει, ορά, θεάται. Η θέαση ή «θεωρία» είναι τόσο για την αρχαία ελληνική όσο και για την ορθόδοξη παράδοση η πραγματική γνώση. Στο δυτικό πολιτισμό παραθεωρείται η ποιότητα της γνώσης ως θέαση γιατί παραθεωρείται η πραγματικότητα του νου. Κυριαρχεί η διάνοια. Μ' αυτήν συγκροτείται η φιλοσοφία, η επιστήμη, η θεολογία. Ο άνθρωπος κατανοεί την ύπαρξή του ως διάνοια, σκέπτομαι άρα υπάρχω. Αυτή είναι η αφετηρία του σημερινού πολιτισμού και γι' αυτό για τη σημερινή εκπαίδευση, και τον πολιτισμό γενικότερα, η αληθινή γνώση είναι πολύ δύσκολα προσιτή, όχι όμως και απρόσιτη. Χρειάζεται σταδιακή προσέγγιση. Χωρίς να παραθεωρείται η διάνοια κυρίαρχη θέση έχει ο νους. Οι Πατέρες της εκκλησίας επαινούν τη γνώση ως θέαση αλλά χρησιμοποιούν τη σκέψη και την καταξιώνουν φωτίζοντάς την με τη γνώση. Την καταδικάζουν όταν νομίζει πως είναι αυτάρκης και με τη δική της δύναμη θα φτάσει να γνωρίσει το Θεό.

Υπάρχει όμως και μια πιο σοβαρή υπέρβαση για τη συγκεκριμένη εκπαίδευση προκειμένου να φτάσει να λειτουργεί ως παιδεία, είναι το πέρασμά της από τη διασπασμένη αντίληψη που έχει για το μαθητή και τη μονομερή αγωγή που του προσφέρει στην προσπάθεια της παιδείας για ενοποίηση και ανάπτυξη από κοινού όλων των ψυχοσωματικών του λειτουργιών. Στο σημείο αυτό όσο κι αν φαίνεται παράδοξο μπορεί να βοηθήσει η νηπτική – ασκητική παράδοση της ανατολικής εκκλησίας, η οποία έχει διεισδύσει στη λειτουργία του νου, της σκέψης, της μνήμης. Περιγράφει λεπτομερειακά τη σχέση του νου με το κατ' εξοχήν κέντρο της ανθρώπινης ύπαρξης, την καρδιά. Υπάρχει πολλή μεγάλη σχετική γραμματεία, η οποία όμως αφορά τα προχωρημένα στάδια της πνευματικής ζωής γιατί τότε τα πρώτα στάδια ήταν γνωστά. Η σχέση του νου και της καρδιάς στα πρώτα στάδια ήταν γνωστή σε όλους, στην παιδεία η σχέση αυτή λειτουργούσε, ήταν πολιτιστικό αυτονόητο ότι ο άνθρωπος δεν γνωρίζει μόνο με το νου πόσο μάλλον μόνο με τη διάνοια, αλλά με το νου και την καρδιά μαζί. Η γνώση είναι ενέργεια ψυχοσωματική. Και στην αρχαιότητα και στο Βυζάντιο αλλά και στην τουρκοκρατία αυτό ήταν που έκανε την παιδεία να έχει κεντρικό παιδευτικό μέσο τη συν-κίνηση όλων των ψυχοσωματικών λειτουργιών του παιδιού. Μια συν-κίνηση όχι συναισθηματική αλλά υπαρξιακή που οδηγεί στον ενθουσιασμό, στην ένωση με το γνωριζόμενο που τελικά γεννά τη γνώση. Γι' αυτό ο Πλάτωνας θεώρησε ως φορέα της γνώσης και της παιδείας τον έρωτα.

Στο σημερινό πολιτισμό η εκπαίδευση έχει ως μόνο φορέα τη λογική κι έτσι ακρωτηριάζει τον άνθρωπο. Για να γίνει παιδεία θα πρέπει να συμπεριλάβει την παιδαγωγία (τη διεύρυνση, την ανάπτυξη, τον προσανατολισμό) και του συναισθηματικού κόσμου και τη δύναμη της βούλησης του παιδιού. Κι αυτό όχι ως πάρεργο αλλά στον ίδιο βαθμό με την ανάπτυξη των διανοητικών του λειτουργιών.

Εξαιρετικά σημαντικό ρόλο σ' αυτό εκτός από τα αναλυτικά προγράμματα και τα βιβλία έχει και πάλι ο δάσκαλος, ο οποίος στη σχέση του με το μαθητή καλείται να συναντήσει το πρόσωπο, τη μοναδική προσωπική ύπαρξη του κάθε μαθητή με την κάθε του ιδιαιτερότητα, που μέσα στην ομοιότητά του με τους άλλους μαθητές είναι μοναδικός κι ανεπανάληπτος, εξαιρετικά πολύτιμος. Ο περισσότερο και ο λιγότερο έξυπνος είναι το ίδιο άξιος. Ο όμορφος και ο άσχημος είναι το ίδιο ωραίος. Όλες οι επιμέρους ιδιότητες σχετικοποιούνται. Μέσα σε μια τέτοια σχέση συμβαίνει η συνάντηση των δύο προσώπων δασκάλου και μαθητή και η σχέση γίνεται σχέση συνοδοιπόρων και αγαπημένων και φίλων στο δύσκολο και ανηφορικό ταξίδι προς τη γνώση. Οι περιγραφές του Πλάτωνα ως μαθητή και ως δασκάλου, του Χριστού με τους μαθητές του, του Παύλου, του Χρυσοστόμου με το Λιβάνιο και τους δικούς του μαθητές μας δίνουν τη σχέση αυτή σαν φλόγα που πυρπολεί το άτομο και το μεταμορφώνει χωρίς να το καταστρέφει. Έτσι μεταμορφώνεται η κοινωνία από ένα σύνολο ατόμων σε μια κοινωνία προσώπων.

Όταν φθάσει μία τάξη να λειτουργεί ως κοινότητα τότε είναι δυνατό να συμβεί και μια άλλη υπέρβαση, από τη χρηστική αντίληψη για την εκπαίδευση να περάσουμε σε μια άλλη ανιδιοτελή, ευχαριστιακή. Είναι η θεώρηση και προσφορά της παιδείας ως δωρεάς! Αυτός ο στόχος βέβαια είναι και ο δυσκολότερος γιατί η ευχαριστιακή θεώρηση της ζωής βρίσκεται όπως είπαμε, παραπάνω, στον αντίποδα του καταναλωτικού μας πολιτισμού και δεν επιτυγχάνεται με αλλαγές δομών και μεθόδων αλλά με αλλαγή του προσανατολισμού του ανθρώπου και όλου του του πολιτισμού. Αλλά η ευχαριστιακή θεώρηση της ζωής είναι η μεγάλη προϋπόθεση της θείας ευχαριστίας από την πλευρά του ανθρώπου. Χωρίς αυτή οποιαδήποτε συμμετοχή μας στη λειτουργία είναι άκαρπη, είναι όμως και ο μεγαλύτερος καρπός της όσον αφορά τη θέση μας ως χριστιανών μέσα στην κοινωνία.

Και αυτά βέβαια αφορούν το θέμα μας. Μιλήσαμε ήδη για τη βαριά ασθένεια της εκπαίδευσης σήμερα, για την υποδούλωσή της στο δαίμονα του συμφέροντος. Όλες οι υπερβάσεις που αναφέραμε έχουν σκοπό να νικηθεί ο δαίμονας της ιδιοτέλειας και του ωφελιμισμού και τη θέση του να πάρουν το πνεύμα της ελευθερίας και της ομορφιάς του αρχαίου ελληνισμού και το πνεύμα της ευγνωμοσύνης, της ευχαριστίας, του δώρου του ορθόδοξου πολιτισμού.

Η πραγματική σχέση της εικόνας με το αρχέτυπο που αναφέραμε πιο πάνω δεν είναι πλήρης, γι' αυτό υπάρχει σαν συστατικό επίσης στοιχείο της ύπαρξης και η φορά προς το αρχέτυπο. Η δεδομένη από τον Τριαδικό Θεό προσωπική ύπαρξη στον άνθρωπο. Η πραγματική αλλά όχι πλήρης σχέση καλείται ελεύθερα στην ολοκλήρωσή της, στην ένωση με το Θεό μέσα στην ιστορία της σωτηρίας.

Η σημασία αυτής της θεμελιώδους ανθρωπολογικής αλήθειας για το ζήτημα της παιδείας είναι μεγάλη. Η πρόοδος στη γνώση, η προκοπή του ανθρώπου στην προσωπική του ελευθερία αλλά και στην ενότητα ταυτόχρονα, η ολοκλήρωσή του ως προσωπική ύπαρξη και η άρρηκτη κοινωνία του με τα άλλα πρόσωπα πραγματοποιούνται στη ιστορία της σωτηρίας, επειδή είναι εικόνα του "εν μιά ουσία" Τριαδικού Θεού. Όλες οι

προσωπικές διαστάσεις και λειτουργίες του μπορούν να αναπτυχθούν χωρίς όρια, μπορεί να φθάσει στη θέωση. Το ασίγηστο πάθος του για την τελειότητα εδώ έχει τη αφετηρία του.

Η θεώρηση του ανθρώπου ως εικόνα δίνει και στην παιδεία ύψιστη σημασία, γιατί ο ελεύθερος άνθρωπος ως προσωπική κατ' εικόνα ύπαρξη είναι τρεπτός. Η παιδεία έχει τη δυνατότητα να τον διαμορφώσει σύμφωνα με το αρχέτυπο που επιλέγει. Μπορεί να του ανοίξει το δρόμο για το θεό, μπορεί όμως να τον κάνει και μηχανή, εξάρτημα του κοινωνικού συστήματος, αν αυτό θεωρηθεί ως αρχέτυπο ή να τον κάνει ύπαρξη ενστικτώδη, μονοδιάστατα βιολογική, αν θεωρηθεί ως αρχέτυπο της ύλης η ίδια η ύλη. Αυτό όμως σημαίνει και τη σχετικοποίηση της παιδείας. Ο άνθρωπος ως εικόνα του άπειρα ελεύθερου Θεού είναι κι αυτός ελεύθερος. Η ελευθερία είναι συστατικό της προσωπικής του ύπαρξης. Όταν χάνεται η ελευθερία του νιώθει να χάνεται και ο ίδιος. Είναι δικαίωμα συνεπώς του κάθε ανθρώπου, του κάθε παιδιού και κάποιες φορές και χρέος του να αμφισβητεί την παιδεία. Εξ άλλου δεν υπάρχει το παιδί για την παιδεία αλλά η παιδεία για το παιδί, όπως σύμφωνα με τον συγκλονιστικό λόγο του Χριστού δεν υπάρχει ο άνθρωπος για το Νόμο αλλά ο Νόμος για το άνθρωπο, λόγος με το οποίο εξοβέλησε τελεσίδικα από τον αληθινό χριστιανισμό την ετερονομία. Αυτονομία και ετερονομία είναι προϊόντα του ανθρωπισμού. Αν και φαινομενικά αντίθετες αυτές οι θεωρήσεις του ανθρώπου έχουν το ίδιο κατ' ουσίαν περιεχόμενο. Η μία είναι καρπός της άλλης. Σήμερα στην εκπαίδευσή μας κάτω από το προσωπίο της πρώτης επικρατεί η δεύτερη. Τα παιδιά εξαπατούνται. Νομίζουν ότι αναπτύσσονται αυτόνομα ενώ στην πραγματικότητα σφαδάζουν και ασφυκτιούν κάτω από την αφόρητη πίεση που τους επιβάλλουν το σύστημα και οι ανάγκες του. Είναι λοιπόν επείγουσα ανάγκη στην εκπαίδευση να γίνει κι αυτή η υπέρβαση, να περάσει από την αυτονομημένη θεώρηση του ανθρώπου στη θεώρησή του ως εικόνα του θεού. Κι αν επιτευχθούν οι υπερβάσεις αυτές η εκπαίδευση θα απελευθερωθεί σε ένα μεγάλο βαθμό και θα αρχίσει και πάλι να λειτουργεί ως παιδεία. Σ' αυτή την προοπτική η Τέχνη, η επιστήμη και η τεχνολογία θα μπορούσαν να είναι εξαιρετικά σημαντικά βοηθήματα στα χέρια του παιδευομένου ανθρώπου για την προσέγγιση της αλήθειας και την επίλυση των προβλημάτων του.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ

- Βιβλιογραφία: . Παναγιώτης Νέλλας. Η παιδεία και οι έλληνες. Περιοδικό «Σύναξη» τεύχη 21,22.
. Μητροπολίτου Περγάμου Ιωάννη Ζηζιούλα. Το είναι του Θεού και το είναι του ανθρώπου. Περιοδικό «Σύναξη» τεύχος 37.
. Χρήστος Γιανναράς. Προτάσεις κριτικής οντολογίας. Εκδόσεις Ίκαρος